

УДК 376.091

О. Г. Стецюк

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Підготовка високо компетентних та конкурентоспроможних психологів є основною метою системи професійної освіти України та вимагає модернізації змісту, форм і методів підготовки фахівців психологічної сфери. Впровадження означених завдань залежить від готовності й здатності психологів здійснювати свою професійну діяльність в умовах, коли ідея інклюзії стає основою реалізації ними своїх професійних функцій.

На сьогоднішній день українська освіта орієнтована на впровадження інклюзивного навчання, проте й досі відсутнє чітке визначення змісту та послідовності дій психолога у контексті допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Усе це актуалізує проблему долучення інклюзивної компетентності до системи компетентностей, якими має володіти психолог.

Проблемі формування інклюзивної компетентності у майбутніх фахівців соціономічної сфери присвячені праці V. Blândul, A. Bradea, K. Бірюкової, О. Василенко, О. Добровіцької, Н. Клименюк, Є. Клопоти, О. Клопоти, М. Чайковського та інших.

Питання готовності майбутніх психологів до роботи у закладах інклюзивної орієнтації знаходять своє відображення у дослідженнях К. Бовкуш, Г. Варіної, І. Гуляк О. Запорожець, Т. Канівець, Т. Палієнко, Н. Пророк, А. Руденок.

Проте, не зважаючи на значну увагу дослідників до даної проблеми, проблема формування інклюзивної компетентності як особистісно-професійної компетентності майбутніх психологів залишається недостатньо вивченою.

На сучасному етапі розвитку нашої держави актуальною проблемою є надання психологічної допомоги різним верствам населення, зокрема й особам з інвалідністю. З огляду на це, розширилася й сфера застосування психологічних знань, умінь і навичок. Особливого значення набуває компетентнісний підхід у підготовці майбутніх психологів.

У сучасному тлумачному психологічному словнику зазначається, що компетентність (від лат. *competens* – відповідний, здатний) – це психосоціальна якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності, які дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням [1, с. 203].

Поняття «інклюзивна компетентність», на думку української дослідниці Н. Клименюк, необхідно трактувати як «... інтегративно-особистісну професійну сформованість, що зумовлює здатність здійснювати професійну діяльність у процесі інклюзивного супроводу, враховуючи різні можливості осіб з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи максимальну включеність їх у суспільне середовище через створення умов реалізації та розвитку особистісних можливостей особи (здібностей, знань, навичок, прагнень), прихованих можливостей, здатності до певної діяльності та соціальної адаптації» [2, с. 72].

М. Чайковський дає власне визначення інклюзивної компетентності фахівців, які працюють з молоддю з особливими освітніми потребами: «це інтегративне особистісне утворення, що обумовлює здатність здійснювати освітні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи освітні потреби студентів з особливими освітніми потребами, забезпечувати їхню соціально-педагогічну адаптацію у навчально-виховному середовищі, створювати всі умови для їхнього повноцінного розвитку та саморозвитку» [3, с. 113].

На думку дослідника, інклюзивна компетентність включає в себе три основних компоненти: мотиваційно-ціннісний; когнітивно-операційний та рефлексивно-оцінний [3, с. 114].

Румунські дослідники V. Blândul та A. Bradea наголошують на тому, що інклюзивна компетентність виявляється у трансформації теоретичних знань в ефективні практики викладання. Також вони стверджують, що у фахівців, які дотичні до інклюзивного навчання, необхідно розвивати психолого-педагогічні та методичні компетенції шляхом залучення їх до проєктів, або проходження курсів безперервного професійного навчання [4].

На підтвердження цього українські дослідниці А. Руденок та І. Гуляк вважають, що формування готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами вимагає їх емоційного прийняття цієї категорії дітей та молоді. Тому майбутній фахівець повинен розвивати себе, отримувати задоволення від власної професійної діяльності [5].

Авторки зауважують, що лише за умови, коли майбутній психолог під час навчання в закладі вищої освіти розвивав свою готовність до подальшої професійної діяльності, йому легше вдаватиметься розв'язувати проблемні питання, уникати професійного та емоційного вигорання, а також він буде постійно зростати у професійному плані. Якщо ж майбутній психолог ще протягом навчання в закладі вищої освіти відчуває невпевненість у собі, неготовність до майбутньої професійної діяльності, то й у майбутньому йому треба буде постійно працювати над собою або ж взагалі обрати інший професійний шлях [5].

З огляду на все вище зазначене, К. Бірюкова розробила зміст компетенцій як структурних компонентів інклюзивної компетентності

психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами:

- особистісні передбачають повагу до різноманітності; спрямованість на участь у процесі інклюзивного супроводу з урахуванням різних можливостей дітей з особливими освітніми процесами та прагнення досягати їхньої максимальної включеності в освітнє середовище;

- міжособистісні є здатністю встановлювати психологічний контакт з усіма учасниками міждисциплінарного супроводу, керувати процесом спілкування та організувати педагогічно доцільну взаємодію в інклюзивному середовищі, а також уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини в інклюзивному освітньому просторі;

- діяльнісні спрямовані на забезпечення сприятливих умов для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів; вміння оволодівати інклюзивними технологіями; вміння визначати сильні сторони дитини з особливими освітніми потребами та її потреби, розробляти індивідуальну програму розвитку; визначати зміст та алгоритм впровадження психологічних стратегій втручання, реалізовувати ці стратегії, здійснювати оцінювання та моніторинг динаміки розвитку дитини [6].

На думку К. Бірюкової, орієнтир на інклюзивну компетентність при підготовці майбутніх психологів або у процесі підвищення кваліфікації вже досвідчених психологів, дасть змогу сформувати їхні професійні уміння у відповідності до вимог часу; сприятиме поліпшенню фахової підтримки дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти [6].

У своїх дослідженнях Є. Клопота та О. Клопота зробили висновок, що формування інклюзивної компетентності є однією із основних умов підготовки сучасного фахівця соціально-психологічної та управлінської сфер до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі. В свою чергу, реалізація процесу формування інклюзивної компетентності надасть можливість фахівцям вільно та впевнено почуватися в інклюзивному освітньому просторі, покращить впевненість спеціалістів у власній компетентності з даної проблеми та допоможе зробити процес роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами більш ефективним. Проте процес формування інклюзивної компетентності усіх учасників навчально-виховного процесу має ще пройти низку послідовних етапів: від явної чи прихованої протидії, крізь пасивну участь і до активного прийняття, коли ідея інклюзії стане основою реалізації професійних ролей фахівців [7].

Таким чином, можемо зробити висновок, що при розгляді питань готовності майбутніх психологів до роботи в інклюзивному освітньому просторі важливим є вивчення питань формування їх інклюзивної компетентності. Як показали результати наших теоретичних досліджень, поняття «інклюзивна компетентність» варто розглядати як інтегративне особистісне утворення фахівця, яке зумовлює його здатність здійснювати

професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різноманітні освітні потреби дітей і молоді з інвалідністю і забезпечуючи таким чином включення їх в середовище загальноосвітнього закладу, створення умов для їх розвитку і саморозвитку, а також формування готовності соціального оточення до сприйняття «особливої» дитини чи молодшої особи як повноцінного учасника навчально-виховного процесу, здатного до самореалізації і самоствердження в житті суспільства.

Література

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2005. 640 с. **2. Клименюк Н.** Формування інклюзивної компетентності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2017. № 1 (65), С. 72-86. **3. Чайковський М. Є.** Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти : монографія / наук ред. М. Є. Чайковський. К.: Університет «Україна», 2019. 460 с. **4. Blândul V., Bradea A.** Developing psychopedagogical and methodical competences in special / inclusive education teachers. *Problems of Education in the 21st Century*, 2017. 75 (4), P. 335-344. **5. Руденок А.І., Гуляк І.Р.** Компоненти професійної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*, 2021. Issue 1. P. 72-82. **6. Бірюкова К.** Зміст інклюзивної компетентності психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Психологічні науки*, 2021. Вип. 16 (61). С. 5-15. **7. Клопота Є., Клопота О.** Інклюзивна компетентність як чинник професійної діяльності фахівців педагогічної та соціально-психологічної сфери. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2017. Т. 1. № 13. С. 118-123

Стецюк О. Г. Інклюзивна компетентність як особистісно-професійна компетентність майбутнього психолога

Стаття присвячена вивченню проблеми формування інклюзивної компетентності майбутніх психологів. Розглянуто такі поняття, як «компетентність», «інклюзивна компетентність», «компоненти інклюзивної компетентності психолога». В статті розглянуто особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх психологів та охарактеризовано структурні компоненти інклюзивної компетентності психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивна компетентність, майбутні психологи, діти і молодь з особливими освітніми потребами.

Stetsiuk O. G. Inclusive competence as a personal and professional competence of a future psychologist

The article is devoted to the study of the problem of forming inclusive competence of future psychologists. Such concepts as "competence", "inclusive competence", "components of inclusive competence of a psychologist" are considered. The article deals with the peculiarities of forming the inclusive competence of future psychologists and describes the structural components of the inclusive competence of a psychologist as a member of a team supporting children with special educational needs.

Key words: inclusive competence, future psychologists, children and young people with special educational needs.